

Людмила Бабенко
*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка
(м. Полтава)*

ЗЕМСЬКІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ НА ПОЛТАВЩИНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)

В умовах нових суспільних викликів, які розв'язує українське суспільство, важливе значення має врахування позитивного історичного досвіду. Зокрема земські органи самоврядування, які діяли в Україні з 1865 по 1918 рр., варто розглядати як приклад життєздатності суспільної самодіяльності в умовах авторитарного ладу, який диктувала Російська імперія, і як самовіддана, багато в чому успішна спроба облаштувати провінцію, сільську місцевість. Актуальність порушеної проблеми в сучасних умовах очевидна з огляду на проведення територіально-адміністративної реформи в Україні, яка наштовхується на численні соціальні виклики.

Полтавська губернія була аграрною – близько 90% населення були зайняті у сільськогосподарському виробництві. При цьому 72,2% сільськогосподарських угідь належали поміщикам, котрі склали лише 1,6% від усього населення губернії. За кількістю населення Полтавська губернія посідала сьоме місце в Російській імперії і друге серед українських губерній, що зумовило малоземелля та безземелля селян [2, с. 5]. Аби покращити динаміку зростання продуктивності праці, земська управа з дозволу губернських зборів отримала право запрошувати на контрактній основі кваліфікованих фахівців для виконання окремих робіт. Так, у період з 1865 по 1892 рр. при Полтавській губернській управі за контрактом працювали інженери, техніки, архітектори, журналісти, лікарі, аптекарі, фельдшери, агрономи та інші фахівці – всього 243 особи [3, с. 31].

Сільськогосподарська криза і труднощі 1890-х років змусили діячів губернського земства та його управи щорічно порушувати питання про сприяння всебічному розвитку місцевих продуктивних сил, розробляти програми такого сприяння. Голова Економічної ради губернського земства, створеної у 1899 р., В. Головня наголошував: «До предмета відання земських установ належать турботи щодо покращення залежних від земства способів місцевого землеробства, торгівлі і промисловості». Також він зауважував, що вся увага земства має спрямовуватися на організацію заходів, що сприятимуть землеробству «як основі добробуту населення» [4, с. 28]. Наприклад, на засіданні Економічної ради 5 листопада 1901 р. передбачалося заслухати і обговорити доповіді про діяльність Смолянської шкіряної майстерні, Дігтярівської ткацької майстерні, організацію нагляду за ринками Полтавської губернії, організацію сільськогосподарської виставки, фінансування земством щорічних з'їздів представників усіх сільськогосподарських товариств, сільськогосподарських шкіл та агрономів Полтавської губернії [4, с. 6].

Донесенню професійних знань до фахівців, кустарів, селян сприяло видання сільськогосподарської літератури, серед якої чільне місце належало першому на Полтавщині фаховому виданню під назвою «Сельскохозяйственный сборник, земледельческий журнал, издаваемый Полтавским обществом сельского хозяйства». У 1868 р. побачили світ «Журналы общества», де публікувалися різнопланові статті з теорії і практики сільськогосподарського виробництва. Значну популярність серед широких кіл громадськості здобув щотижневий журнал «Хуторянин», перші номери якого були надруковані у 1896 р.

Просвітницькій меті була підпорядкована організація сільськогосподарських виставок. Вони знайомили сільських господарів Полтавської губернії з новими землеробськими знаряддями, технікою, механізмами, новими сортами зернових і технічних культур. Перша виставка була проведена у 1893 р. на кошти губерньського земства, яке асигнувало 4 тисячі карбованців. Вона пройшла з великим успіхом і отримала резонанс навіть за межами губернії. Крім цієї виставки Полтавське земство влаштовувало й інші: 1909 р. у Полтаві, 1881 та 1896 рр. – у Кременчуці, 1884 та 1889 рр. – у Ромнах [5, с. 211, 220].

З метою поширення серед населення сільськогосподарських знань земство висувало чимало освітніх проєктів, покликаних вивести на новий професійний рівень сільських виробників. Одним з пріоритетів стало створення професійних шкіл. У 1891 р. була відкрита Лубенська сільськогосподарська школа другого розряду. У цьому ж році земці ініціювали питання про влаштування школи садівництва у передмісті Полтави з метою «сприяння підвищенню культури садівництва на території Полтавської губернії» [6, с. 91].

Аби покращити забезпечення селян знаряддями праці, у губернії виникає низка сільських ремісничих навчальних майстерень. Першою в цій галузі була Зіньківська ковальсько-слюсарсько-столярна майстерня повітового земства, відкрита у 1892 р. Згодом майстерні такого ж профілю відкриваються у містечках Хоролі, Золотоноші, Софіному, Іванівці. У вересні 1897 р. відкрили Костянтиноградську сільську ремісничу навчальну майстерню повітового земства. У майстерні навчали слюсарному, ковальському, столярно-меблевому, колісному ремеслам [4, с. 31].

Пирятинське земське зібрання у 1899 р. теж надало у розпорядження управи 500 карбованців на відкриття ковальсько-слюсарної майстерні; Хорольське зібрання у 1898 р. виділило 85 карбованців на утримання майстра і на придбання необхідних інструментів для столярного класу при Іванівській школі. Майстерню з ремонту сільськогосподарського реманенту і машин у 1897 р. відкрили у містечку Сорочинці Миргородського повіту, виділивши за поданням повітового земства субсидію в сумі 3 900 карбованців та затвердивши статут, яким передбачався 5-річний курс навчання. У майстерні навчали столярній, ковальсько-слюсарній та чавуноливарній справі [4, с. 42].

Полтавщина належала до губерній з високим рівнем розвитку кустарних промислів. У 1878 р. губерньське земство прийняло рішення про доцільність вивчення їхньої мережі, спеціалізації, ринкового попиту, якісних характеристик тощо. У цьому ж році було відкрите перше на Полтавщині земське ремісниче училище у містечку Дігтярі Прилуцького повіту (тепер Чернігівська область), що розмістилося у садибі,

подарованій відомим українським громадським і культурним діячем Г. Галаганом. У червні 1897 р. його було переведено до Полтави.

За дорученням губернського земства дослідженням кустарних промислів займався відомий український етнограф, дослідник народних художніх промислів В.І. Василенко. Результати його досліджень були викладені у монографії «Кустарні промисли сільських станів Полтавської губернії», що вийшла у Полтаві двома випусками у 1885 і 1887 рр. Автор не лише зібрав і проаналізував величезний статистичний матеріал, а й запропонував програму активізації та популяризації здобутків кустарних промислів краю. Зокрема йшлося про поширення ремісничих і технічних знань серед народних майстрів та ремісників, відкриття професійних шкіл і технічних училищ, влаштування зразкових майстерень та показових пунктів, заснування кустарного музею при губернській земській управі, організацію показу виробів народних майстрів на виставках, надання ремісникам і майстерням відповідних коштів і кредитів [1].

Земські діячі, українська громадськість з ентузіазмом узялися за реалізацію цієї програми. Починаючи з 90-х рр. XIX століття вони звернулися до такої форми сприяння кустарництву та поширення ремісничих знань як навчальні майстерні, відкриваючи їх для промислів, найпопулярніших у губернії: чинбарських, ткацьких, гончарних тощо. Їх визнали найбільш дієвим і, водночас, найдоступнішим засобом зростання культури виробництва кустарів і ремісників, які працювали для потреб сільських виробників.

Стислий аналіз проектів професійної освіти Полтавського губернського й повітових земств та прикладів їх практичної реалізації на основі джерел і окремих публікацій дає можливість зробити деякі висновки. По-перше, констатуємо позитивний досвід ініціатив земських діячів з поширення технічних знань, їх послідовну соціальну спрямованість. По-друге, заснування ремісничих шкіл і навчальних майстерень було рефлексією на прогалини державної політики в галузі професійної освіти. По-третє, земські діячі опікувалися підвищенням рівня продуктивності праці як у сільськогосподарському, так і в кустарному виробництві, що, на їх думку, мало суттєво вплинути на добробут сільського населення. По-четверте, земства брали на себе левову частку фінансових витрат на заснування та функціонування навчальних майстерень. Поряд з цим варто наголосити, що відкриття останніх не набуло масового характеру й не вирішувало в цілому проблем підвищення рівня продуктивності праці у сільському господарстві. Здебільшого проекти й ініціативи полтавських земських діячів не знаходили державної підтримки та фінансування.

Список використаних джерел

1. Малеева Т. І. Діяльність земських установ Полтавської губернії з розгортання традиційних українських промислів у період з 1864 по 1914 роки [Електронний ресурс] / Т. І. Малеева ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2002. Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/28034.html>.

2. Бабенко Л. Л. Економічна діяльність Полтавського губернського земства у другій половині XIX–на початку XX століть : навч. посібник для профільного навчання / Л. Л. Бабенко, С. В. Шульга, В. В. Зелюк. – Полтава : ПОШПО; ПНПУ, 2012. – 80 с.

3. Двадцять п'ять лет деятельности земства в Полтавской губернии с 1866 по 1892 год. Краткий очерк. / сост. С. Н. Велицкий ; Изд. Полтавского сельскохозяйственного общества. – Полтава : Полт. тип. Л. Фришберга, 1884. – 174 с.

4. Экономическая и сельскохозяйственная деятельность Полтавского земства. Издание Экономического бюро Полтавского земства – Полтава, 1901. – № 1. – 62 с.

5. История Полтавского земства. Дореформенный период и введение земских учреждений. Вып. 1 / сост. Ф. А. Щербина. – Полтава, 1914. – 238 с.

6. Краткий очерк экономических мероприятий земств 23 губерний России (1865-1892 гг.). – Полтава, Губернская земская управа, 1894. – 246 с.

Аліса Балаєва

магістрантка Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
(науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького Землянський А.М.)
(м. Мелітополь)

ПОНЯТТЯ ІДЕНТИЧНОСТІ НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ БГАРАТІ МУХЕРДЖІ «ДОНЬКА ТИГРА»

Творчість індійської письменниці Бхараті Мухерджі сприяла постмодерній контрреволюційній розповіді про асиміляційне громадянство, де простежується перспектива збереження істотного екзотичного інстинкту, але в поєднанні з американським матеріалізмом [3, с. 104]. З цієї категорії досвіду Мухерджі виробляє власну винятковість у широкому жанрі американської літератури. Авторка наполягає на її відокремленні від відомих індійських письменників, таких як А. Десай або В. Нейнапаула. Хоча існує низка індійських письменників, які відмовилися від цього звання, намагаючись влитися в інший, більш популярний контекст, які називають себе космополітами, що не належать до певного етносу: «В Англії, вдома, я говорила бенгальською, у школі я спілкувалася англійською. Таким чином, вже в той час я була абсолютно бікультурною і двомовною» [5]. У нашому випадку Б. Мухерджі вважає себе винятково американською письменницею. Письменниця створює принципово нове значення для визначення «іммігрантської чутливості», акцентуючи увагу на тому, що незворотність глобалізації підтверджується складністю і взаємозв'язком процесів, які відбуваються, і це часто призводить до подвійного життя, розкольніцької особистості. Їй треба протистояти не тільки всім, але й собі; їй треба боротися з колоніальною чутливістю після міжвузля між дислокацією і переміщенням, щоб зануритися в «американську мрію»: «Для мене бути американським письменником означає перебувати в найкращому місці для спостереження за тим, як формуються нові моделі асиміляції – культура змінюється щосекунди в міру того, як до неї додаються нові люди» [2].